CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT LİSANS TAMAMLAMA PROGRAMI

(İLİTAM)

İSLAM AHLAK FELSEFESİ DERSİ

III. ÜNİTE

(İSLAM AHLAK FELSEFESİNİN TEMEL KAYNAKLARI)

DERSİN SORUMLUSU
Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZALP
Cumhuriyet Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi
İslam Felsefesi Öğretim Üyesi

ÜNİTİDE ELE ALINACAK KONULAR

I. İslam Ahlak Felsefesinin Birinci Kaynağı:Kuran ve Sünnet

II. İslam Ahlak Felsefesinin İkinci Kaynağı Eski Yunan

ÜNİTEKAZANIMLARI

Bu üniteyi tamamladığınızda;

- İslam Ahlakının Temel Kaynaklarını
- Kurana Göre insanın özgürlüğünü
- Kurana göre insanın yeteneklerini
- Kuran-ı Kerimin İslam Ahlakına Kaynaklık etme yönünü
- İslam Ahlak Felsefesinin ikinci kaynağı olarak eski Yunan Ahlak Felsefesini öğrenmiş ve kavramış olacaksınız.

İSLAM AHLAKININ TEMEL KAYNAKLARININ TANITIMI

Birinci ünitede İslam ahlakının ortaya çıkmasına kaynaklık eden iki temelden birincisinin Kur'an ve Sünnet, ikincisinin de eski Yunan felsefesi olduğundan söz edilmişti. Bu kaynaklardan birincisi olan Kur'an ve Sünnet'i yine ayet hadisler ışığında ve bazı yazarların konuyla ilgili yorumlarından yararlanarak sunmaya çalışacağız. İkinci kaynak olması bakımından eski Yunan felsefesini ise daha ziyade İslam düşüncesine etki eden yanlarıyla tanıtmaya çalışacağız.

I. İSLAM AHLAKININ BİRİNCİ KAYNAĞI KUR'AN VE SÜNNET

İslam ahlakının en temel kaynağı Kur'an ve onun açıklaması niteliğindeki Sünnet'tir. Kur'an-ı Kerim'de yeri geldikçe genel ahlak ilkeleri ve ahlaki davranışlarla ilgili pek çok husus zikredilmektedir. Nitekim dini ahlakın ortaya çıkışı doğrudan nassın ifadelerine ve yorumuna bağlıdır. Kur'an'ın bu konudaki muhtevasından söz etmezden önce bir iki hususun vurgulanmasında yarar vardır.

a. Kur'an'a Göre İnsan Özgürdür

İlk olarak Kur'an-ı Kerim insan hayatını bütün yönleriyle kuşatan mesajlar içermekle birlikte kendisini bir öğüt, tavsiye ve hatırlatma rehberi olarak takdim etmektedir. Şu ayetlerde olduğu gibi:

"***Gerçi günahlardan sakınanlara onların hesabından hiçbir sorumluluk düşmez. Fakat söz konusu olan hatırlatmadır... Ola ki, sakınırlar***.". (6/En'am, 69).

"***…De ki, sizden buna karşılık bir ücret istemem, bu sadece herkes için bir hatırlatmadır***". (6/En'am, 90).

"***Bu Kur'an, kendisi ile insanları uyarasın ve müminlere öğüt veresin diye sana indirilen bir kitaptır. O halde bu görevi yaparken sakın ruhun sıkılmasın***". (7/A'raf, 2).

"***…Bu öğüt alanlara öğüttür***" (11/Hûd, 114).

"***Peygamberlerin başlarından geçenlerden, sana anlattığımız her şey, senin gönlünü pekiştirmemizi sağlar; sana bu belgelerle gerçek; inananlara da öğüt ve hatırlatma gelmiştir***". (11/Hûd, 120).

Yüce Allah'ın bu ve benzeri ayetlerde Kur'an'ı bir öğüt ve hatırlatma olarak nitelendirmesi insanın aklını kullanmasını salık veren ayetler ışığında değerlendirilmelidir. Çünkü öğüt veya hatırlatma akla hitap etmektedir. Kur'an öğüt değil de insanların inanmak ve yapmak zorunda kalacakları başka bir yöntem kullansaydı, kuşkusuz bu durum insandan aklını kullanmasını isteyen ve kullanmamasını eleştiren ayetlerle çelişki teşkil ederdi. Zira insanı itaate mecbur ettikten sonra ona öğüt vermenin bir anlamı kalmazdı. İnsan söylenenleri yalnızca yapmak zorunda kalırdı. Şu halde yüce Allah'ın kullarının akıl ve irade özgürlüğünü kısıtlamamak için bu yöntemi kullandığı söylenebilir. Nitekim Hz. Peygamber'e hitaben:

"***Öğüt ver! Sen sadece bir öğütçüsün. Onların üzerinde bir zorba değilsin!***" (88/Gâşiye, 21-22) buyurmaktadır. Bu ayet de yine İslam'ın bir ahlak dini onun peygamberinin de bir ahlak peygamberi olmasını açıklamaktadır. Zira ahlaki davranış yalnızca özgür akıl ve irade sahibi varlıklardan sadır olur. Bu nedenle hayvanların, akıl engellilerin ve çocukların davranışlarında ahlakilik aranmaz. (Kılıç, 1995: 2)

Elbette Kur'an'da insanlara vaatler ve tehditler yer almaktadır. Fakat bu onların akıl ve irade özgürlüklerini kısıtlamak için değil, yalnızca insana insan olduğunun hatırlatılması ve aldığı emanete ihanet etmemesi gerektiğinin unutturulmaması içindir.

Sonuç olarak Kur'an her türlü insani erdemleri içine alan ahlakı yüceltmeyi gaye olarak seçmiştir. Bu yüzden Hz. Peygamber (a.s.) yalnızca inananlara değil, inanmayanlara da örnek olacak üstün niteliklerle donatılmıştır. Yüce Allah'ın gönderdiği emir ve yasakları zecri olarak uygulattırmaması ve bu konuda insanı özgür bırakması sorumluluğun da temelini teşkil etmektedir. (*Örneğin hayvanlar tayin edilmiş bir hayatı yaşamak zorundadırlar. Melekler de Allah'ın emirlerinden dışarı çıkamazlar. Allah dileseydi kuşkusuz insanı da dilediğini yapmaya mecbur edebilirdi*). Şu halde Kur'an'ın en önemli niteliği onun öncelikle bir ahlak Kitab'ı olması ve bunu akıl ve irade özgürlüğüyle birlikte gerçekleştirmesidir.

b. İnsan Ahlaki Erdemlerin Taşıyıcısı Olarak En Güzel Surette Yaratılmıştır

Kur'an-ı Kerim'de vurgulanan ikinci husus ise ahlaki erdemlerin taşıyıcısı olan insanın en güzel surette yaratılmış olmasıdır. Tin suresinde şöyle buyrulur:

لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم ثم رددناه اسفل سافلين الا الذين امنوا و عملوا الصالحلت فلهم اجر غير ممنون

"***Kuşkusuz biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu en aşağı seviyeye düşürdük. Ancak iman edip salih ameller yapan kimseler başka, onlara kesintisiz ödül vardır.***" (95/Tîn, 5 – 7).

Elmalılı Hamdi Yazır ayette insanın hem maddi hem de manevi bakımdan en güzel biçimde yaratıldığına işaret edildiğini belirtir. Ona göre bu güzellik, insanın belinin doğrulmasından, endamının güzelleşmesinden, güç ve melekelerinin yükselmesinden akıl, irfan ve ahlakıyla ilâhî güzelliğe erişmesine kadar gidebilir. (Elmalılı, 1940: 8/5935 – 5936).

Yazır haklı olarak şöyle demektedir: "*Hâsılı insanın güzelliği ahsen-i takvimde olması duygusuz olan şekl ü suretinde değil, duygusunda ve özellikle hüsün denilen manayı anlamasında ve o duygudan güzellerin güzeli ahsenülhâlikîni ve onun hüsni mutlakla en güzel olan sıfatı kemalini tanıyıp onun ahlakıyla mütehallık olmasındadır. İnsan fıtratının kıvamı ve namzet olduğu tekâmülü budur…*" (Elmalılı, 1940: 8/5937)

Kuşkusuz insan ilk doğduğunda böyle bir kemale sahip değildir. Fakat ahsen-i takvim derecesine, bu güzelliğe doğru kendini yöneltebilecek ve bu doğrultuda geliştirebilecek bir yetenekte yaratılmıştır. Böylelikle insanın fıtratına yerleştirilen yetenekler ona doğuştan bahşedilen nimetler Kur'an'ın insanı en yüce ahlaka eriştirme gayesiyle uyum halindedir. Dolayısıyla insan Allah'ın kendisine verdiği emanete ve nimetlere uygun davranarak ahsen-i takvimi elde edebilmekte, bu fıtrata uygun davranmaması halinde de esfele sâfilîne düşmektedir.

Nitekim bir sonraki ayette, iman edenler ve salih amel işleyenlerin o düşüşü yaşamayacakları bildirilmiştir. Hatta onların bitmez tükenmez ödül aldıkları bir sürece girecekleri müjdelenmektedir. Burada ve Kur'an'ın hemen her yerinde sıklıkla tekrarlanan "*sâlih amel*" deyimi de manidardır. Çünkü insanın ahsen-i takvime erişebilmesi, Allah'tan aldığı emanete hıyanette bulunmaması ve hilâfet görevini yerine getirebilmesi için Allah'ın yarattığı fıtrata ve yaratılış gayesine uygun davranması gerekmektedir. Dikkat edilmesi gerekir ki yüce Allah "*güzel amel*" veya "*iyi amel*" gibi bir tabir kullanmamış bunun yerine "*sâlih amel*"i tercih etmiştir. Zira güzellik de iyilik de o fıtrata uygun davranmakla elde edilir.

Öte yandan insan Allah'ın verdiği nimetleri O'nun gösterdiği gayeye ulaşacak tarzda kullanmaz ve fıtratında mevcut olan eksiklikleri gidermezse bulunduğu konumun çok daha

aşağısına düşme tehlikesi bulunmaktadır. Çünkü insanın fıtratında bir takım eksiklikler de bulunmaktadır. Bu hususta şöyle buyrulur:

انا عرضنا الامانة علي السموات والارض والجبال فابين ان يحملنها و اشفقن منها و حملها الانسان انه كان ظلوما جهولا

"***Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.***" (33/Ahzab, 72)

Şu halde insan fitrî olarak sahip olduğu yeteneklerini kullanarak cehalet yerine bilgiyi zulüm yerine adaleti kaim kılmalıdır.

c. *İslam Ahlakının En Temel Kaynağı Kur'an Ve Sünnet'tir*

İslam ahlakının birincil kaynağı durumundaki Kur'an bir ahlak kitabı olmadığı için onda sistematik ahlaki bilgiler yer almamaktadır. Fakat ahlakın her alanına ilişkin hüküm ve ilkeler büyük bir yekûn tutmaktadır. Bunlar arasında teorik bazı davranış ilkelerinin yanı sıra doğrudan ahlaki davranışlara ilişkin yargılar vardır. İyi davranışlarla ilgili örneğin ölçülü olmak (adl), âdil olmak (kıst), iyilik (birr, hayır, hasene, ihsan, mâruf), takvâ, hidâyet, doğruluk (sıdk, istikamet), af, sabır, şükür gibi konularda çok sayıda ayet bulunmaktadır. Ayrıca kötü davranış olarak nitelendirilen zulüm, kötülük (ism, şer, seyyie, münker), fücur, dalâlet, yalan, aşırılık (fahşâ), azgınlık, kural tanımazlık (bağy, udvân, teaddî), hevâ, israf, gıybet, iftira gibi davranışlar da Kur'an'da yerilmiş ve bunların insanı gayesinden uzaklaştıracağı bildirilmiştir. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 30 – 31).

Sünnet de Kur'an ışığında oluşmuş ve bir anlamda onun hayata tatbikini temsil etmektedir. Nitekim Hz. Ayşe'ye Hz. Peygamber'in ahlakı sorulduğunda, onun ahlakının Kur'an ahlakı olduğunu vurgulamıştır. (Bkz. Çağrıcı, 2006: 30). Hadis kitaplarında ahlakla ilgili ayrı bölümlerin oluşturulmuş olması hadislerde de insanların ahlaken yücelmesine büyük önem verildiğinin ve Müslümanların ahlakla ilgili birikimlerine kaynaklık ettiğinin en güzel göstergelerinden biridir. Veda Hutbesi de pek çok ahlaki mesaj içermektedir. Hz. Peygamber'in yüz bini aşkın bir kalabalığa hitap ettiği bu Hutbesi şöyledir:

> *"Ey insanlar! ... Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavüzden korunmuştur.*

Ashabım! Muhakkak Rabbinize kavuşacaksınız. O da sizi yaptıklarınızdan dolayı sorguya çekecektir. Sakin benden sonra eski sapıklıklara dönmeyiniz ve birbirinizin boynunu vurmayınız! ...

Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa, onu hemen sahibine versin. Biliniz ki, faizin her çeşidi kaldırılmıştır. Allah böyle hükmetmiştir. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmutallib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir. Lakin anaparanız size aittir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız.

Ashabım! Dikkat ediniz, Cahiliyeden kalma bütün adetler kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Cahiliye devrinde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdulmuttalib'in torunu Iyas bin Rabia'nın kan davasıdır.

Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah'ın emriyle helal kildiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkiniz, kadınların da sizin üzerinizde hakki vardır.

Ey mü'minler! Size iki emanet bırakıyorum, onlara sarılıp uydukça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emanetler, Allah'ın kitabi Kur'an-ı Kerim ve Peygamber'in sünnetidir.

Mü'minler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman müslümanın kardeşidir ve böylece bütün müslümanlar kardeştirler. Bir müslüman kardeşinin kani da mali da helal olmaz. Fakat malını gönül hoşluğu ile vermişse o başkadır.

Ey insanlar! Cenabı Hakk her hak sahibine hakkını vermiştir. Her insanin mirastan hissesini ayırmıştır. Mirasçıya vasiyet etmeye lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden kimse için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan köle, Allah'ın, meleklerinin ve bütün insanların lanetine uğraşın. Cenabı Hakk, bu gibi insanların ne tövbelerini, ne de adalet ve şahadetlerini kabul eder.

Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Hepiniz Âdem'in çocuklarısınız, Âdem ise topraktandır. Arabın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi; kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli

üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvada, Allah'tan korkmaktadır. Allah yanında en kıymetli olanınız O'ndan en çok korkanınızdır. Azası kesik siyahî bir köle başınıza amir olarak tayin edilse, sizi Allah'ın kitabi ile idare ederse, onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Suçlu kendi sucundan başkası ile suçlanamaz. Baba, oğlunun suçu üzerine, oğlu da babasının suçu üzerine suçlanamaz.

Dikkat ediniz! Su dört şeyi kesinlikle yapmayacaksınız:

- *Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaksınız.*
- *Allah'ın haram ve dokunulmaz kıldığı cani, haksiz yere öldürmeyeceksiniz.*
- *Zina etmeyeceksiniz.*
- *Hırsızlık yapmayacaksınız…"*

  (Bkz. http://www.diyanet.gov.tr/turkish/hutbe/vedahutbesi.asp, 01.03.2012

II. İSLAM AHLAKININ İKİNCİ KAYNAĞI ESKİ YUNAN FELSEFESİ

Daha önce de belirtildiği gibi İslam ahlakının ikinci önemli temeli eski Yunan felsefesidir. Özellikle Eflatun ve Aristo'nun ahlak hakkındaki görüşleri İslam dünyasında büyük kabul görmüştür. Bunun en önemli sebeplerinden birincisi Eflatun'un eserlerinde ahlakla ilgili konuların geniş bir şekilde ele alınıp tartışılması ve Aristo tarafından da bu ilmin ilk defa tedvin edilmiş olmasıdır. Çünkü ahlak ilmi bir ilim hüviyetine ilk defa eski Yunan filozofları tarafından kavuşturulmuştur. Bu işi ilk defa onların yapmış olmaları başta sistematik açıdan eski Yunan filozoflarının çağlar boyunca etkili olmalarını sağlamıştır.

Eski Yunan felsefesinin ahlak alanında Müslümanlar üzerinde etkili olmasının ikinci sebebi ise temel ahlaki sorunların ve üretilen kavramların akıl süzgecinden geçirilerek aklî (rasyonel) bir tarzda sunulmuş olmasıdır. Zira soruların ve kavramların üretilme sürecinde kullanılan yöntem de akli bir yöntemdir. Bu nedenle bütün insanların benimseyebileceği akıl zemininde üretilmesi ve eleştiriye açık nitelikte olması İslam düşünürlerinin onu benimsemesini de kolaylaştırmıştır.

Son olarak eski Yunan düşüncesinde bilhassa Eflatun'un eserlerinde Kur'an ve Sünnet'te de vurgulanan bir takım ilke ve prensiplerin yer alması ve onların ilâhî dinlerdekiyle uyum içerisinde bulunması söz konusu etkinin ileri düzeyde olması sonucunu doğurmuştur. Nitekim Eflatun'un şu cümlesinin her Müslüman tarafından hiç tereddütsüz benimseyeceğini söylemek yanlış olmasa gerektir:

“Tanrı’ya boyun eğmek, ölçülü davranmaktır, insana boyun eğmek, ölçüsüzlüktür. Aklı başında kimselerin kanunu Tanrı, akılsız kimselerin kanunu zevk ve sefadır.” (Eflatun, 1962: VIII/75).

Bu arada belirtilmelidir ki İslam ahlakının felsefi veya teorik kısmında Aristoteles’in görüşleri de etkili olmuştur. Aristo’nun savunduğu ahlak, insan davranışlarının amacını sorgulamayla işe başlar. Ona göre her sanat, her araştırma ve her davranış hatta her tercih onu gerçekleştirenin iyi olarak gördüğü bir amaca ulaşmayı amaçlar. Yani iyi olanı gaye edinir. Öyleyse Aristo’da iyi, her türlü insan davranışının ve etkinliğinin ulaşmak istediği şey diye tanımlanabilir. Fakat bunun dışında bir de ara amaçlar bulunmaktadır ki örneğin “tıbbın amacı sağlık, gemiciliğin gemi, askerliğin utku, ekonominin zenginliktir”. Ara amaçlar daha genel ve daha tümel amaçların altında yer alır. Böylece en uzak gaye diğerlerinin hepsinin ulaşmak istediği ve kendisine hizmet ettiği gaye olmuş olur. (Aristoteles, 1998: 2).

Aristo’ya göre bütün ilimler nihai olarak mutluluğu amaçlarlar. Öyleyse her türlü insan davranışının ve etkinliğinin en uzak amacının mutluluk olduğu söylenebilir. Akıl sahibi bir insanın amaçlaması gereken iyi, erdemli bir yaşam olmalıdır. Yani insan ruhu faziletlere uygun etkinlikte bulunmalıdır. Ayrıca bunun sürekli olması gerekir. Çünkü ona göre ne tek bir günle ne de tek bir kırlangıçla bahar gelir. Öyleyse iyi olmak için veya mutluluğa erişebilmek için ruhi etkinliklerimizin sürekli ve istikrarlı bir şekilde erdeme uygun olması gerekmektedir. (Bkz. Yaran, 2011: 19).

Aristo’ya göre ruhun üç türlü etkinliği vardır. Bunlar, etkilenimler (duygulanımlar), yetenekler ve huylardır (eğilimler). Ruhun erdeme konu olan etkinliği bu üçten yalnızca üçüncüsüdür. Çünkü ona göre erdem, insandaki huyla alakalı bir etkinliktir. Erdemde özgür irade ile tercihte bulunmak söz konusu olmalıdır. Örneğin insanın doğuştan getirdiği bir yeteneği onun erdemli olmasını sağlamaz. İnsan aklıyla ve özgür iradesiyle tercihte bulunarak orta olanı seçer ve erdemi böylece elde etmiş olur. (Bkz. Yaran, 2011: 19 – 20).

Aristo’ya göre insanın sahip olduğu erdemler akla veya karaktere ait olabilir. Aklın erdemi hikmet, yargılarında isabet, aklı başında olma ve benzeri erdemlerdir. Karakter erdemleri ise cömertlik ve ölçülülük gibi erdemlerdir. Bunlardan akla ait erdemler eğitim yoluyla kazanılırken, karakter eylemleri alışkanlık yoluyla kazanılırlar. Cesaret, ölçülülük, adalet gibi karakter erdemleri tekrarlanarak elde edilirler. (Bkz. Yaran, 2011: 20).

Aristo akla ait erdemleri karakter erdemlerinden daha önemli tutmaktadır. Çünkü ona göre akıl insanı insan yapan özelliğidir. Her varlık için en asil ve en güzel olan şey, her zaman için yalnızca ona ait olan yönü ve özelliğidir. Öyleyse insanı asıl mutluluğa götürecek yaşam tarzı da akla uygun olan yaşam tarzıdır. Karakter erdemlerine uygun yaşamak bundan sonra gelir. Ona göre akla ait erdemlerden olan hikmet uygulamada, insanın nerede nasıl davranmasının daha doğru olduğunu hesaplayabilme ve görme yeteneği olarak ortaya çıkar. Ahlaki davranışında insan, hikmetli davranışın nasıl olacağını belirler ve ona göre davranır. Aristo bu görüşüyle insanın önceden belirlenmiş bazı ahlak kanunu ve kuralı gibi teorik kurallardan ziyade aydınlanmış bir vicdana daha fazla önem atfetmiş gözükmektedir. (Bkz. Yaran, 2011: 20 – 21).

Aristo Nikhomakhos'a Etik adlı kitabında akıl erdemlerinin üstün olduğunu söylese de kendisi daha ziyade karakter erdemleri üzerinde durmaktadır. Bu erdemlerin iki aşırı ucun ortasında bulunduklarını savunur. Fakat karakter erdemlerinin hepsini sistematik bir tarzda verirken gerek aşırı uçta bulunan gerekse ortada bulunan bazı durumlara isim vermekte zorlanmıştır. (Bkz. Yaran, 2011: 21).

Eflatun ve Aristo'nun ahlakla ilgili görüşleri İslam dünyasında başta Farabi olmak üzere İbn Miskeveyh, İbn Sina, İhvân-ı Safa, Gazali, Nasireddin Tusi ve Kınalızâde Ali Efendi tarafından temsil edilmiştir.

ÖZET

İslam ahlakı, İslam kültürü içerisinde Kur'an ve Sünnet ekseninde ve bilhassa Yunan ahlak düşüncesinin soru, sorun, sistematik, kavram ve yöntem bakımlarından özümsenmesiyle ortaya çıkan bir ilimdir.

İslam ahlakının Kur'an ekseninde gelişmiş olması nedeniyle Kur'an'ın hedef olarak gösterdiği ahlaki yetkinliğin insana ilişkin olması, onun insana bakışını göz önüne almayı gerektirmektedir. Bu açıdan Kur'an'a bakıldığında her şeyden önce insanın özgür bir varlık olarak muhatap kılındığı görülmektedir. Yani Kur'an akıl ve irade özgürlüğüne sahip insana hitap etmektedir. Nitekim Allah'ın Kur'an'da yer alan emir ve yasaklarının yalnızca birer öğüt, nasihat ve hatırlatma olduğu birçok ayette vurgulanmaktadır.

Kur'an'ın insana bakışıyla ilgili göz önüne alınması gereken ikinci husus ise, insanın ahlaki yetkinliği gerçekleştirebilecek yegâne varlık olarak yaratılmış olduğunun hatırlatılmasıdır. İnsan ahsen-i takvim üzere yaratılmış bulunduğundan, ruhen ve cismen

kendini yüceltebilir ve meleklerden üstün bir seviyeye erişebilir. Ahlakın hedef ve gaye olarak belirlenmesiyle insanın ahsen-i takvim üzere yaratılmış bulunması birbiriyle son derece uyuşmaktadır. Bu durum insan varlığında Allah'ın sözlü ayetleriyle kevnî ayetlerinin birlik ve uyumunun bir tezahürüdür.

İslam ahlakı ilk olarak cahiliye toplumuna ahlaki erdemleri öğretmek amacıyla nazil olan pek çok ayet aracılığıyla pratik alanda tezahür etmiştir. Çünkü ahlaki açıdan büyük bir çöküntü içerisinde bulunan Arap cahiliye toplumu başta birey – Allah, birey – birey ve birey – toplum ilişkileri bakımından Kur'an'ın birçok uyarısına muhatap olmuş ve sonuçta içlerinden erdemli bir toplum ortaya çıkmıştır. Pratik alandaki bu başarının banisi elbette Kur'an ve onun emir ve yasaklarının şahsında tecessüm ettiği Hz. Peygamber'dir. Kur'an sözlü olarak ilâhî mesajlar olarak insan aklına hitap ederken, yaşayan Kur'an olan Hz. Peygamber de ideal ve örnek kişiliğiyle gönüllere nüfuz etmiştir.

İslam'ın gelişiyle pratik alanda örnek bir toplum haline gelen Müslüman Arap toplumu, yaklaşık 150 – 200 yıl içerisinde ilmin ve medeniyetin de bayraktarlığını yapmanın kendisine yaraşacağı bilinciyle hikmet olarak ve hikmet unsuru olarak insanlığa ait birikimi ulaşabildiği ne varsa hemen tümünü özümsemeye girişmiş ve bunu büyük ölçüde başarmıştır. Eski Yunan ahlak felsefesinin İslam toplumuna girişi de bu süreçte gerçekleşmiştir.

Müslümanlar eski Yunan ahlak felsefesine dair Eflatun ve Aristo'nun başta dört fazilet teorisi olmak üzere ahlaki ilke ve sorunlara ilişkin kavramlarını, ahlaki davranış ilkelerini, bunların tespitine dair yöntemleri vb. almışlardır. Bunların Kur'an'a ters düşmemesi nedeniyle Kur'an kültürüyle bu birikimi mezcederek İslam medeniyetinin bir parçası haline getirmişlerdir.

Ahlak felsefesini ilk defa sistematik bir ilmi disiplin haline getiren Aristo, ahlakın gayesinin mutluluk olduğunu söyler. Bunun için ruhi davranışlarımızın erdeme uygun olması gerekir. Erdem, insan ruhunda bulunan huylarla alakalıdır. Huya bağlı ortaya çıkan erdemler yine insan ruhunun bir gücü olan akıldan çıkabileceği gibi karakterden de kaynaklanabilir. Akıl erdemleri eğitimle, karakter erdemleri ise alışkanlıkla kazanılır. Aristo'ya göre akıl erdemleri karakter eylemlerinden önce gelir.

Aristo'nun görüşleri İslam ahlak düşünürlerinin büyük çoğunluğu üzerinde etkili olmuştur.

BU ÜNİTEDE YARARLANILAN VE YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

1. Kılıç, Recep, Ayet ve Hadislerin Işığında İnsan Ve Ahlak, Ankara, 1995.
2. Yazır, Elmalılı Hamdi,Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1940.
3. Çağrıcı, Mustafa, İslam Düşüncesinde Ahlak, İstanbul, 2006.
4. *http://www.diyanet.gov.tr/turkish/hutbe/vedahutbesi.asp*, 01.03, 2012
5. Eflatun, Mektuplar, Çev: İrfan Şahinbaş, Ankara, 1962.
6. Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, Çev: Saffet Babür, İstanbul, 1998.
7. Yaran, Cafer Sadık, İslam Ahlak Felsefesine Giriş, İstanbul, 2011.